

OHRANJENOST MATIČNIH KNJIG IN NJIHOVO VAROVANJE NA OBMOČJU, KI GA TERITORIALNO POKRIVA POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Bojana Zadravec *

UDK: 929.53(497.4)

Bojana Zadravec: Ohranjenost matičnih knjig in njihovo varovanje na območju, ki ga teritorialno pokriva Pokrajinski arhiv Maribor. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 1/2002, št. 1, str. 75 - 86.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Matične knjige so temeljne evidence o osebnem statusu posameznika, o osebnem imenu in državljanstvu Republike Slovenije. So javne listine, ki pravno veljavno dokazujejo rojstvo, poroko in smrt. Hkrati pa so edinstvene evidence o vseh ljudeh, rojenih na območju naše države, o vseh slovenskih državljanih, njihovih prednikih, poklicih, bivališčih. Prav zaradi njihove izredne pomembnosti je naša naloga, da jih ohranimo za bodoče rodove.

UDC: 929.53(497.4)

Bojana Zadravec: The Preservation and Protection of the Register Books of the Maribor's Regional Archives Area. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 75 - 86.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

Register books give basic evidence about the personal status of individuals, about the personal name and citizenship of the Slovene Republic. They are public documents, which provide the dates of birth, marriage and death legally. At the same time they are the unique evidence of all the people having been born within our country, about all the citizens and their ancestors, their professions and dwelling-places. In fact, because of their incredible importance, our job is to save the books for the future generations.

1. POMEN MATIČNIH KNJIG IN TEMELJNA NAČELA ZA NJIHOVO VODENJE

Matične knjige spadajo med najpomembnejše uradne evidence oziroma razvide osebnih stanj, saj dajejo pregleden in natančen razvid rojstev, porok in smrti ter drugih dejstev, ki zadevajo osebna stanja. Njihov pomen je predvsem v tem, da uporabljajo posamezniki ter razne organizacije in organi, predvsem na področju javne in državne uprave, podatke iz njih kot dokazila za ugotavljanje osebnega stanja oziroma statusa.¹

* *Bojana Zadravec, svetovalka načelnika - vodja referata za osebna in državljska stanja, Upravna enota Maribor, Ul. heroja Staneta 1, 2000 Maribor.*

¹ *CIJAN, Rafael, GRAFENAUER, Božo. Državna uprava Republike Slovenije. Visoka pravna šola, Univerza v Mariboru, Maribor, 1993, str. 105-111.*

Profesor Sašo Radovanovič v svojem prispevku *Življenje skozi najstarejše matične knjige* ugotavlja, da so matične knjige na Slovenskem kljub svoji imenitnosti zapostavljen vir za preučevanje zgodovine od konca 16. stoletja dalje. Matične knjige nam nudijo veliko število podatkov o imenih, priimkih, poklicih, krajih, ledinskih imenih, o številu prebivalstva ter o raznih nezgodah, ki so doletele posamezne kraje. V njih se verjetno prvič polnopravno pojavljajo tudi ženske. Na podlagi matičnih knjig lahko ugotavljamo povprečno življenjsko dobo prebivalstva, stopnjo rodnosti in smrtnosti in paleto poklicev, ki se pojavljajo v posameznih krajih in so danes že izumrli.²

Matične knjige so verna podoba osebnega stanja državljanov. Dajejo natančno sliko o gibanju rojstev in smrti, o njihovem naraščanju in padanju ter sklepanju zakonskih zvez. So velikega pomena v državnem in zasebnopravnem pogledu, kakor tudi v mednarodnem pogledu. Z izmenjavo listin iz matičnih knjig po mednarodnih dogovorih izpolnjujejo države evidenco svojih državljanov tudi z dejstvi, ki se dogodijo zunaj države.

Začetke matičnih knjig najdemo v času krščanstva, ko so imena krščenih in njihovih botrov vnašali v cerkvene tabele. Sprva so matične knjige vodili župniki. Civilne matične knjige so bile uvedene leta 1812, v času francoske okupacije. Matične knjige so v Sloveniji do leta 1945 urejale najprej različne verske skupnosti, kasneje različne države in državni organi, šele s prvim Zakonom o državnih matičnih knjigah, sprejetim aprila 1946, so bili uvedeni enotni razvidi osebnih stanj na celotnem območju bivše Jugoslavije. Slovenija je prvič sprejela svoj Zakon o matičnih knjigah leta 1974. Po tem zakonu se danes vodijo rojstna in poročna matična knjiga ter matična knjiga umrlih.

Rojstna matična knjiga je osnovna evidenca o osebnih imenih in državljanstvu. Vanjo se vpisujejo tudi vse spremembe tistih osebnih podatkov, ki sodijo v sklop osebnega stanja posameznika. Vse druge evidence morajo biti v skladu z rojstno matično knjigo, ker je le tako mogoče izključiti dvom o istovetnosti posameznika.

Na podlagi podatkov, vpisanih v rojstni matični knjigi, določi Statistični urad Republike Slovenije osebi enotno matično številko. Tudi davčna številka je določena na podlagi teh podatkov. Vsi identifikacijski dokumenti: osebna izkaznica, potni list, vozniško dovoljenje, so izdani s podatki, s katerimi je oseba vpisana v rojstni matični knjigi. Našteti dokumenti pa so osnova za izdajo drugih dokumentov, ki jih potrebujemo v vsakdanjem življenju (delovnih knjižic, zdravstvenih izkaznic, bančnih knjižic, kreditnih kartic, šolskih spričeval, ...). Z izpiski iz matičnih knjig stranka dokazuje svoje osebno ime, datum in kraj rojstva, državljanstvo, zakonski stan, sorodstveno razmerje, opravilno sposobnost.

S podatki, vpisanimi v matične knjige, se srečujemo na vsakem koraku, a se tega niti ne zavedamo. Pravilni zapis podatkov v matičnih knjigah je zelo pomemben, saj predstavlja osnovo za vzpostavitev vseh drugih evidenc, tudi evidence registra prebivalstva in volilne evidence. Zato je treba matične knjige voditi natančno in tekoče. Za to so neposredno zadolženi matičarji, upravne enote, pa tudi vsi drugi organi in institucije, ki so po Zakonu o matičnih knjigah dolžni o spremembah osebnega stanja posameznika obvestiti organ, ki vodi določeno matično knjigo.

² RADOVANOVIČ, Sašo. *Življenje skozi najstarejše matične knjige*. Muzejski listi 5, Pokrajinski muzej v Mariboru, 1996.

O matičnih knjigah ni veliko napisanega, čeprav je to evidenca, ki nas spremlja skozi vse naše življenje. Pravzaprav nikoli o teh knjigah posebej ne razmišljamo, niti takrat ne, ko potrebujemo izpiske iz njih za urejanje najrazličnejših zadev. Še kako pa se zavemo njihovega pomena, ko ne moremo urediti nečesa nujnega, ker podatki v izpisku niso pravilni ali ne izkazujejo dejanskega stanja.

Matične knjige so imele že od svojega nastanka izreden pomen za organizacijo družbe. So vir za vodenje statističnih podatkov za najrazličnejše javne potrebe.³ Rojstne matične knjige, poročne matične knjige in matične knjige umrlih pa niso pomembne le za uradne potrebe, ampak so pomembni dokumenti tudi za znanstvenoraziskovalno delo. Na osnovi podatkov, ki jih vsebujejo matične knjige, lahko znanost raziskuje najrazličnejše pojave: migracije prebivalstva, razvoj rodu, zdravstveno stanje, itd. Zlasti bogate podatke pa ji nudijo ob primerjavi z drugimi zgodovinskimi viri. Pomen matičnih knjig za uradne potrebe nazorno potrjuje dejstvo, da so že blizu 200 let v državni pristojnosti ter da so jih skrbno varovali skozi stoletja.

Raznovrstnost in pomembnost pravnih posledic, ki so v zvezi z rojstvom, poroko, smrtjo in drugimi dejstvi, ki zadevajo osebna stanja ter široka uporaba dokazil, predvsem izpiskov iz matičnih knjig, terjajo za ugotovitev takih stanj točno, pravilno ter enotno vodenje osebnih razvidov in vseh sprememb v zvezi z njimi. Zaradi tega veljajo za vodenje matičnih knjig načela oficialnosti, enotnosti, javnosti in verodostojnosti.⁴

Načelo oficialnosti določa dolžnost državnih organov, da vodijo matične knjige. Po uradni dolžnosti jih morajo voditi samo oni in ne kak drug organ. Načelo enotnosti pomeni, da se na celotnem območju države vodijo matične knjige na enoten način. Po načelu javnosti imajo matične knjige značaj javnih knjig. Dejstva, ki so vpisana v njih, veljajo za resnična, dokler se v posameznih postopkih (sodnih, upravnih) ne dokaže nasprotno. Načelo verodostojnosti pa pomeni, da so dejstva, ki so vpisana v matični knjigi, ali dejstva, ki se z njo dokazujejo, točna.⁵

2. CERKVENE MATIČNE KNJIGE

Začetki matičnih knjig so se pojavili s krščanstvom. Tedaj so morali biti kandidati za krst predstavljeni škofu in so se v ta namen zapisovala njihova imena in imena njihovih krstnih botrov v posebne tabele (imenike). Tako so že v tretjem stoletju imeli po cerkvah posebne imenike krščenih in umrlih. Matice umrlih so prvotno nadomeščale posebne lesene plošče (dyptiche), na katerih so bili vpisani vsi umrli iz določene cerkvene občine, in nekrologi, to so bili obširnejši vpisi tistih pokojnikov, ki so se tedaj šteli za vredne posebnega spomina.⁶ Cesar Justinjan je v

³ Šturm, Lovro. *Matične knjige. Upravni zbornik 1996. Zbirka študijskih gradiv: Debelak, Slavko. Upravno-pravne notranje zadeve. Visoka upravna šola, Ljubljana 1998, str. 41.*

⁴ CIJAN, Rafael, GRAFENAUER, Božo. *Državna uprava Republike Slovenije. Visoka pravna šola, Univerza v Mariboru, Maribor, 1993, str. 107.*

⁵ Šturm, Lovro. *Matične knjige. Upravni zbornik 1996. Zbirka študijskih gradiv: Debelak, Slavko. Upravno-pravne notranje zadeve. Visoka upravna šola, Ljubljana 1998, str. 41.*

⁶ *Matična služba, št. 3, izdalo Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, Ljubljana, 1950, str. 1(v nadaljnjem besedilu: Matična služba).*

šestem stoletju predpisal, da ob porokah sestavijo listine in jih shranijo v cerkvenih arhivih. Vsi ti vpisi so imeli značaj evidence pripadnikov krščanskih občin.⁷

Tudi v srednjem veku najdemo primere cerkvenih matic. O njih mnogokrat govore škofijske sinode v 15. stoletju. Vodenje matičnih knjig je bilo običajno v primorskih mestih. V Piranu so vodili rojstne matične knjige že od leta 1458, v Izoli pa najkasneje od leta 1506. Pomen matic je poudarilo reformacijsko gibanje, ker so nadzorovale prejem zakramentov. Tridentinski cerkveni zbor⁸ je uvedel obvezno vodenje rojstnih in poročnih matičnih knjig. Obvezno vodenje mrliške knjige je predpisal šele leta 1614 rimski obrednik. Sicer pa so posamezne župnije že prej vodile mrliško knjigo, tako na primer župnija v Piranu od leta 1505, župnija Prvačina od leta 1578. Rimski obrednik je določil natančen vzorec za pisanje vseh treh matičnih knjig. Kljub temu je bilo vodenje matičnih knjig v posameznih škofijah različno.⁹

Do druge polovice 18. stoletja se v naših krajih, ki so tedaj spadali pod avstrijsko monarhijo, državne oblasti sploh niso zanimale za matične knjige. Te so spadale zgolj v cerkveno področje. Običajno je do tedaj obstajala za vsako župnijsko območje ena sama knjiga, ki pa je imela tri posebne oddelke, enega za krstne, drugega za poročne in tretjega za mrliške vpise. Na koncu prvega dela je bil še poseben pododdelek, ki je bil določen samo za vpise nezakonskih otrok, da so se ti vidno ločili od zakonskih.¹⁰

S krepitvijo centralistične državne politike in novim vojaškim sistemom je začela država pritegovati matične knjige v delokrog državne zakonodaje. Matične knjige, ki so do takrat imele izključno značaj evidence nad pripadniki verske skupnosti, so postale s tem evidenca prebivalstva za državno upravo. Prva je na področje matičnih knjig z zakonodajo začela posegati cesarica Marija Terezija. Dne 22. marca 1765 je z odredbo določila, kako naj se ukrepa v primeru, kadar duhovščina sodnim oblastem odkloni vpogled v matične knjige. Obrazec za vodenje matičnih knjig je sestavil kraljevi urad v Šleziji. Z okrožnico 20. oktobra 1770 je bilo določeno, da se v matične knjige vpisuje tudi gospodstvo, ki mu vpisana oseba pripada. Pravilno vodenje matičnih knjig je poudaril dvorni dekret 2. marca 1771, ki je zahteval, da morajo biti izpolnjene vse rubrike, da bodo tako matice čimbolj verodostojne. V matice so morali vpisovati različno, matične knjige pa so morali dobro hraniti in jih ob požaru najprej rešiti.¹¹ Že leta 1781 je tedanja avstrijska oblast priznala matične knjige za javne knjige.¹²

Cesar Jožef II. je s patentom 20. februarja 1784 predpisal tudi državno vodenje matičnih knjig. Vodstvo matičnih knjig je zaupal katoliškemu župniku in židovskemu rabinom, ki so imeli kot vodje matic funkcijo pomožnega državnega organa. Isti

⁷ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 17. Poglavlje cerkvene matične knjige je napisala Ema Umek.*

⁸ *Od leta 1545-1563.*

⁹ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 17-18.*

¹⁰ *Matična služba, 1950, str. 1.*

¹¹ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 18-19.*

¹² *Matična služba, 1950, str. 1.*

patent je tudi določil, da vodijo matične knjige v humanitarnih zavodih (bolnišnicah, najdenišnicah in kaznilnicah) tamkajšnji duhovniki.¹³

Rimskokatoliška cerkev je imela tedaj velik vpliv na državo, zato je razumljivo, da je pridržala vodstvo matičnih knjig v svojih rokah. Prvotno so rimskokatoliški duhovniki vodili vse matične knjige, tudi za vernike drugih veroizpovedi. Le postopoma se je prenašalo vodstvo matičnih knjig na cerkvene organe drugih veroizpovedi. Na območju Slovenije so vodili matice evangeličani augsburške in kalvinske veroizpovedi, judje, grškokatoliki, starokatoliki, baptisti, pravoslavci, muslimani. Matične knjige so vodili tudi pri vojaških enotah (od 16. stoletja), orožništvu, deželni bramborci, mornarici. Na avstrijskih trgovskih in vojnih ladjah pa so vodili protokole rojstev, krstov in smrti, ki so jih kasneje vpisali v matično knjigo.

3. CIVILNE MATIČNE KNJIGE

Ko so bile leta 1812, v času francoske okupacije, uvedene civilne matične knjige, ki so jih vodili po občinah župani, so morali župniki oddati cerkvene matice županom. Dne 1. julija 1814 so župani prenehali voditi civilne matice, tedaj so vrnil župnikom tudi cerkvene matice.¹⁴ Dne 9. aprila 1870 so z zakonom uvedli vodenje matičnih knjig za osebe, ki niso pripadale nobeni zakonsko priznani cerkvi. Te matične knjige so vodila okrajna glavarstva oziroma mesta z lastnim statusom. Zakonski predpisi o tej vrsti matic so ostali v veljavi do leta 1946.

Zakon iz leta 1894 je na ozemlju ogrskega dela Avstro-Ogrske vpeljal vodenje civilnih matičnih knjig. Ustanovljeni so bili matični okraji in imenovani matičarji ter njihovi namestniki.¹⁵ Matične knjige so morale biti vezane, overjene, zaključene pa so bile s pečatom uradnika, ki je vodil knjigo. Vodile so se v dveh izvodih, dvojnik je bil shranjen v municipalnem arhivu. Jezik matičnih knjig je bil madžarski.

Narodni svet za Prekmurje je na svoji seji dne 2. oktobra 1919 sklenil ukiniti vodenje matičnih knjig. Od takrat so matične knjige ponovno vodili cerkveni matični uradi. Po obdobju vojaške uprave na zasedenem ozemlju je začela dne 15. avgusta 1941 poslovati civilna uprava in Prekmurje je bilo vključeno v enoten sistem civilne uprave deželne krone sv. Štefana. Znova je bila uvedena zakonodaja o civilnih matičnih knjigah. Matične knjige so vodili matičarji, ki so vpisovali matične podatke v knjige iz leta 1919, kjer so nekoč prenehali. Z osvoboditvijo Prekmurja, aprila 1945, so ti matični uradi prenehali delovati.¹⁶

V slovenskem Primorju, ki je bilo pod italijansko upravo, so poleg matic, ki so jih vodili župnijski uradi, uvedli leta 1924 še matice, ki so jih vodili matični uradi pri občinah. Matične knjige, ki so jih vodili župnijski uradi, so imele javnopravno veljavo

¹³ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 20-21.*

¹⁴ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 21-22.*

¹⁵ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 3. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1974, str. 13-15. Poglavlje civilne matične knjige je napisala Ema Umek.*

¹⁶ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 3. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1974, str. 21-22.*

do 31. decembra 1923, z izjemo poročnih knjig, ki so bile vodene na podlagi konkordata iz leta 1929.¹⁷

4. VODENJE MATIČNIH KNJIG NA OBMOČJU SLOVENIJE MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Med sovražnikovo okupacijo so se v 17. okrajih vodile matične knjige po nemških predpisih. Po nalogu države so jih vodili občinski organi za občinska območja in v nemškem jeziku. Na ozemlju, ki ga je okupirala madžarska vojska, so se vodile knjige po madžarskih predpisih, v madžarskem jeziku. Vodili so jih madžarski organi za območje posameznih občin. Podoben sistem vodstva matičnih knjig je bil na priključenem ozemlju pod Italijo, kjer so od 1. januarja 1924 dalje vodile matične knjige italijanske občine v imenu in pod nadzorstvom države, v italijanskem jeziku in za posamezna občinska območja.¹⁸

Na zasedenih ozemljih Gorenjske in Štajerske so nemške okupacijske oblasti v letih 1941-1945 uvedle civilne matice. Na območju, kjer so še delovali župnijski uradi, so tudi ti vodili matične knjige. Za župnije, kjer med tem časom knjig niso vodili, ali pa so bile izgubljene, so po vojni rekonstruirali matične knjige. V te knjige so vpisovali tudi rojstva in smrti prebivalstva v izgnanstvu. Tudi v Prekmurju, ki so ga zasedli Madžari, so 1941-1944 znova uvedli civilne matice. Matice, ki so jih vodili župnijski uradi, na območjih civilnih matic v času 1941-1945, imajo le zasebnopravni značaj. Na območju Ljubljanske pokrajine je ostal v veljavi sistem matičnih knjig, ki so jih vodili župnijski uradi.¹⁹

Župnijski uradi kot javnopravni uradi so bili od maja 1942 po odloku izvršnega odbora Osvobodilne fronte za svoje delo odgovorni narodni oblasti in so morali svoje poslovanje uskladiti z njo ter prekiniti vsak stik z okupatorsko oblastjo. Župnijski uradi so morali pri vodenju matičnih knjig izpolnjevati morebitna navodila matične oblasti.²⁰

5. MATIČNE KNJIGE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI IN NJIHOVA SEDANJA UREDITEV

Stara Jugoslavija ni enotno uredila matičnih knjig. V vsakem njenem delu so se vodile matične knjige drugače, po raznih predpisih, za različna območja, vodili so jih različni organi. Zaradi pomembnosti matičnih knjig je bilo takšno zapuščino treba čimprej urediti enotno. Že dne 9. maja 1946 sta začela veljati Zakon o državnih matičnih knjigah²¹ in Zakon o zakonski zvezi,²² s katerima je bilo dokončno urejeno stanje matičnih knjig.²³

¹⁷ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije*, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 36.

¹⁸ *Matična služba*, 1950, str. 2.

¹⁹ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije*, 1. zvezek, izdala Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 37.

²⁰ Kos, Borivoj. *Položaj posameznika v razmerju do uprave*. Zbirka študijskih gradiv: Debelak, Slavko. *Upravno-pravne notranje zadeve*. Visoka upravna šola, Ljubljana 1998, str. 46.

²¹ *Zakon o državnih matičnih knjigah*, Uradni list FLRJ, št. 29/46 in 4/49.

²² *Zakon o zakonski zvezi*, Uradni list FLRJ, št. 29/46, 31/46 in 44/46.

²³ *Matična služba*, 1950, str. 2.

Zakon o državnih matičnih knjigah je uvedel na območju Jugoslavije vodenje matičnih knjig pri matičnih uradih. Ti so prevzeli matične knjige, ki so jih od leta 1850 vodili župnijski uradi. Matične knjige so se vodile v dveh izvodih. Potrjeni izvornik je matičar do 15. januarja naslednjega leta poslal višjemu nadzorstvenemu organu, da ga je shranil. Jugoslovanska predstavništva v tujini pa so izročila prepise matičnih knjig Ministrstvu za zunanje zadeve, ki je bilo tudi pristojno za izdajo izpiskov iz teh knjig.

Leta 1974 je Slovenija prvič samostojno uredila področje matičnih knjig. Zakon o matičnih knjigah je stopil v veljavo dne 4. maja 1974,²⁴ Dopolnjuje ga Navodilo o vodenju matičnih knjig,²⁵ ki podrobno določa način vpisovanja dejstev in podatkov v matične knjige; način njihove overitve, hrambe in obnove. O osebnih stanjih občanov se vodijo rojstna matična knjiga, poročna matična knjiga in matična knjiga umrlih. V matične knjige se vpisujejo rojstva, zakonska zveza in smrt ter druga z zakonom določena dejstva kot tudi spremembe v zvezi z njimi. Rojstne matične knjige in matične knjige umrlih se vodijo za vsako matično območje posebej, poročne matične knjige pa za naselja, kjer se sklepajo zakonske zveze.

Upravne naloge, določene z Zakonom o matičnih knjigah, so sprva opravljali občinski organi, pristojni za notranje zadeve. Z Zakonom o prevzemu državnih funkcij, ki so jih do 31. decembra 1994 opravljali organi občin,²⁶ pa so te naloge prešle v pristojnost državnih organov in jih sedaj opravljajo upravne enote²⁷.

Upravne enote pa poleg matičnih vodijo tudi državlanske knjige. V te knjige so se leta 1947 začeli vpisovati podatki o državljanih takratne Federativne ljudske republike Jugoslavije. Sprva so bili v knjige v Sloveniji vpisani le državljani Ljudske republike Slovenije, od leta 1965 dalje pa tudi državljani drugih bivših jugoslovanskih republik. Od leta 1974 se podatek o državljanstvu vpisuje v rojstno matično knjigo. Državlanske knjige so bile zaključene leta 1983. Vpisi v njih se še dopolnjujejo, knjige pa matičarji uporabljajo tudi ob izdaji potrdil.

6. VAROVANJE MATIČNIH KNJIG IN PRIPADAJOČEGA ARHIVA - PROBLEMI V ZVEZI S TEM

Matične knjige so dokumenti izrednega pomena, zato jih je treba skrbno varovati pred poškodbami, izginitvijo in uničenjem. Za vodenje matičnih knjig skrbijo pristojne upravne enote. Matične knjige se vodijo na sedežih matičnih območij. Neposredno jih vodi posebej pooblaščen delavec - matičar. Pooblastilo za vodenje matičnih knjig izda načelnik upravne enote. Matične knjige se vodijo v dveh izvodih, na predpisanih obrazcih ali na računalniku. Izvirnik hrani matičar, drugi izvod pa Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.

Matične knjige morajo biti prešite in vezane ter imeti oštevilčene strani, na koncu vsakega leta se zaključijo in overijo. Overitev mora vsebovati: število strani, ki jih ima knjiga, datum overitve, pečat in podpis uradne osebe, ki knjigo overi. Za drugi izvod matične knjige velja, da ni potrebno, da je vezan, lahko pa se vodi tudi na mikrofilmu. Podatke je treba vpisovati s posebnim črnilom za pisanje

²⁴ Zakon o matičnih knjigah, Uradni list SRS, št. 16/74.

²⁵ Navodilo o vodenju matičnih knjig, Uradni list SRS, št. 8/77.

²⁶ Zakon o prevzemu državnih funkcij, ki so jih do 31.12.1994 opravljali organi občin, Uradni list RS, št. 29/95.

²⁷ V Republiki Sloveniji je 58 upravnih enot, ki so razdeljene na 251 matičnih območij.

dokumentov. Podatki morajo biti vpisani čitljivo. Brisanje, črtanje ali predrugačenje vpisanih podatkov ni dovoljeno.

Na matičnih uradih se hranijo knjige sto let. Knjige, v katerih je zadnji vpis starejši od sto let, je hranil Arhiv Republike Slovenije. Na podlagi dogovora med Arhivom Republike Slovenije in Slovensko škofovsko konferenco, dne 26. novembra 1991, so bile izvirne matične knjige in dvojniki teh knjig vrnjeni Katoliški cerkvi na Slovenskem. Knjige, ki jih je vodila katoliška cerkev, hrani sedaj nadškofijski arhiv v Ljubljani ter škofijska arhiva v Mariboru in Kopru. Arhiv Republike Slovenije je obdržal le matične knjige, ki so jih vodili civilni organi in matične knjige drugih veroizpovedi na Slovenskem.

Izpiske in potrdila iz matičnih knjig, ki so se vodile do 9. maja 1946 in iz knjig, ki so bile odstopljene Arhivu Republike Slovenije, oziroma škofijskim arhivom, izda pristojni matičar. Arhiv, ki hrani matično knjigo, iz katere je treba izdati izpisek ali potrdilo, je dolžan dati na zahtevo upravne enote matično knjigo na vpogled oziroma ji posredovati dobnesdni prepis vpisa. Za izdajo odločbe o zavrnitvi zahteve za prepis vpisa v matični knjigi ali zavrnitvi zahteve za podatke iz nje ter za vpogled v matične knjige, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, je pristojna upravna enota, ki bi bila pristojna za vodenje te matične knjige.

Upravna enota Maribor ima 1084 matičnih in državljskih knjig. Na sedežu hranimo 663 knjig, od tega 304 rojstnih, 187 poročnih, 135 matičnih knjig umrlih in 37 državljskih knjig. Krajevni uradi mariborske upravne enote hranijo povprečno po 35 knjig. Med matičnimi knjigami, ki so se vodile pred drugo svetovno vojno, prevladujejo knjige rimskokatoliških župnijskih uradov. Na sedežu upravne enote imamo še knjige evangeličanske, starokatoliške in pravoslavne veroizpovedi; knjige, ki so jih vodili vojaški duhovniki; knjige, v katerih so vpisana rojstva oseb, ki niso pripadale nobeni veroizpovedi; rojstne matične knjige, v katerih so vpisane osebe, ki so iz rimskokatoliške prestopile v pravoslavno vero.

Matične knjige so različno težke in velike. Najtežja knjiga v naši upravni enoti je 10 kilogramska rojstna matična knjiga stolnega župnijskega urada, v kateri je vpisanih 2400 oseb, rojenih med letoma 1912 in 1925. Knjiga je visoka 40 cm, široka 27 cm, njena debelina pa je 15 cm. Za tako težke in debele knjige bi bilo seveda primerneje, da bi ležale, vendar zaradi pomanjkanja prostora in stalne uporabe knjig ni to mogoče. Posamezno knjigo premikamo in prelistavamo večkrat dnevno, zato se še posebej hitro poškodujejo spodnji robovi debelejših knjig, njihov hrbet pa se razmaje. Letno poskrbimo za obnovo poškodovanih knjig. Skoraj vse knjige do leta 1941 so že obnovljene. Matične knjige, ki jih je med drugo svetovno vojno v Mariboru vodil nemški okupator, niso problematične. So majhnega A4 formata in izredno lahke. Vsaka od njih ima 600 strani. Od leta 1945 do 1970 so vpisovali matične podatke spet v večje knjige, zelo različnih debelin. V rojstnih matičnih knjigah iz takratnega obdobja je vpisanih od 1000 do 2000 oseb. Od leta 1970 do danes se format in debelina knjig nista spreminjala. Knjige imajo 598 strani.

Največ uporabljamo rojstne matične knjige. Vse uradne evidence morajo biti v skladu z vpisi v teh knjigah, zato se podatki nenehno preverjajo. Ljudje potrebujejo izpiske v postopkih pred državnimi organi in drugimi institucijami, v šolah, bankah, službah, ob izdaji dokumentov. Nekoliko manj so v uporabi poročne matične knjige in matične knjige umrlih. Te knjige so tudi bolj ohranjene in jih praviloma ni treba obnavljati. Zaradi računalniško vodene evidence o državljskih Republike Slovenije, se državljske knjige uporabljajo precej manj kot matične knjige.

Za prikaz, kolikokrat je posamezna knjiga letno v uporabi, naj navedem, da je bilo na sedežu Upravne enote Maribor v lanskem letu izdanih skoraj 23 000 izpiskov in potrdil iz rojstnih matičnih knjig. V enem tednu smo torej povprečno izdali 437 listin. Matičnih knjig pa ne uporabljamo samo ob izdaji izpiskov in potrdil, ampak vanje dnevno vpisujemo zaznamke o spremembah osebnega statusa posameznika in preverjamo podatke ob izdaji osebnih dokumentov, rojstvu potomcev, sklenitvi zakonske zveze, smrti ter na zaprosila drugih organov.

Opažamo, da je obstoj pisalnega traku, s katerim so pisali knjige v 80-ih letih, nekoliko slabši. Črke se luščijo in vprašanje je, ali bo ob takšni dinamiki uporabe knjig mogoče zagotoviti popolno ohranjenost vpisov. Obstojnost drugih temeljnih vpisov in poznejših zaznamkov ni vprašljiva. Temeljne vpise še vedno vpisujemo s pisalnimi stroji, zaznamke pa z dokumentarnim črnilom. V nekaterih upravnih enotah se že pojavljajo problemi pri nabavi tega črnila.

V stavbi upravne enote in v naših krajevnih uradih hranimo matične in državljanske knjige v kovinskih, protipožarnih omarah. Posebnih težav s pomanjkanjem prostora zaenkrat še nimamo. Bolj problematična je hramba arhiva matičnih knjig. Vanj se odlagajo prijave rojstev, porok, smrti in obvestila o spremembah osebnega statusa. V krajevnih uradih, kjer je arhiva malo, je le-ta shranjen v protipožarnih omarah. Na sedežu upravne enote hranimo arhiv nekaj let v pisarniških prostorih, nato ga preselimo v kletne prostore, ki so precej oddaljeni. Arhiv v njih ni najbolje zaščiten. Izpostavljen je prahu in ni dovolj protipožarno zavarovan. Kljub vsemu pa je arhiv naših matičnih knjig urejen in v celoti ohranjen. Z rednim čiščenjem prostorov in obnavljanjem map, v katerih je shranjen arhiv, skrbimo za njegovo vzdrževanje. V nekaj letih bodo prostori celotnega arhiva upravne enote obnovljeni. Verjetno pa bodo obstoječi prostori že čez nekaj let premajhni, če se bo arhiv kopičil še naprej s takšno hitrostjo. K zmanjšanju obsega arhiva matičnih knjig bi za gotovo lahko pripomogla informatizacija knjig.

Pred drugo svetovno vojno so državni organi vodili evidence o prebivalcih posameznih občin in njihovih občanih, to je osebah, ki so imele v občini domovinsko pravico. Vodili so tudi knjige izdanih domovnic. Leta 1999 je Upravna enota Maribor predala v hrambo Pokrajinskemu arhivu Maribor predvojne domovinske evidence in prijavno kartoteko. V zadnjih letih smo zaradi postopkov ugotavljanja državljanstva upravičencev do denacionalizacije podržavljenega premoženja, vpisov smrti oseb, ki so življenje izgubile med drugo svetovno vojno ali neposredno po njej, in zaradi uveljavljanja pravic vojnih veteranov ter žrtev vojnega nasilja, potrebovali ogromno podatkov iz predvojnih evidenc. Pokrajinski arhiv Maribor nam je v vseh letih nudil pomoč in naše zahteve reševal vestno in hitro. Zato izkoriščam to priložnost, da se vsem zaposlenim v arhivu zahvalim za dosedanje sodelovanje.

7. OHRANJENOST MATIČNIH KNJIG NA OBMOČJU, KI GA TERITORIALNO POKRIVA POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Pokrajinski arhiv Maribor pokriva poleg mariborske upravne enote še upravne enote: Dravograd, Gornja Radgona, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Pesnica, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ruše, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica. Po pridobljenih podatkih večina enot hrani samo predvojne matične knjige, ki jih je vodila rimskokatoliška cerkvena oblast. Civilne matične knjige hrani le Lendava (33 knjig) in Murska Sobota, ki poleg civilnih vodi tudi knjige pripadnikov evangeličanske veroizpovedi in reformatorske krščanske cerkve (skupaj

139 knjig). Matične in državljske knjige se praviloma nahajajo v kovinskih protipožarnih omarah, zaradi pomanjkanja prostora pa je nekaj knjig, ponekod pa tudi arhiv, shranjenih v lesenih omarah. Težave s pomanjkanjem prostora za shranjevanje knjig in pripadajočega arhiva imajo skoraj v vseh upravnih enotah.

Večina upravnih enot nima predvojnih domovinskih knjig in knjig izdanih domovnic. V Upravni enoti Slovenska Bistrica so te knjige delno ohranjene, razmišljajo pa o oddaji knjig Pokrajinskemu arhivu Maribor. Domovinske evidence so shranjene tudi v Upravni enoti Dravograd, Lenart v Slovenskih goricah, Murska Sobota, Radlje ob Dravi in Ravne na Koroškem. V naštetih upravnih enotah zaenkrat ne nameravajo knjig predati arhivu, saj jih še, kot navajajo, pogosto uporabljajo za pridobivanje podatkov v različnih upravnih postopkih.

Posebnih težav z ohranjenostjo matičnih knjig in obstojnostjo vpisov upravne enote niso navedle, le v Upravni enoti Gornja Radgona ugotavljajo, da posameznih knjig zaradi dotrajanosti, ki je posledica dolgoletne uporabe, ni mogoče na novo prevezati. Matičarji v Murski Soboti opažajo, da se je v preteklosti uporabljalo za pisanje matičnih knjig črnilo različne kakovosti, pa tudi pisalni trakovi niso bili vedno enako kvalitetni. Posledica tega je, da vpisi v nekaterih knjigah bledijo.

8. INFORMATIZACIJA MATIČNIH KNJIG IN PROBLEMI ARHIVIRANJA

Informatizacija matičnih knjig je zahtevno in občutljivo področje, povezano z različnimi interesi in potrebami. Napredek tehnike na vseh področjih nas sili k računalniškemu vodenju matičnih knjig, hkrati pa se postavlja vprašanje, ali bo mogoče tako napisane in shranjene knjige ob hitrih spremembah programske opreme uporabljati in brati tudi čez sto in več let.

Zakon o matičnih knjigah dovoljuje vodenje knjig s pomočjo računalnika. V Sloveniji je že v pripravi program za njihovo vodenje. Razmišlja se o tem, da bi matične knjige v celoti prenesli na računalnik, kar pomeni, da se vanj ne bi vnašala le nova dejstva, ampak se bi prenesli tudi vsi podatki iz obstoječih knjig. Računalniški način vodenja matičnih knjig bo omogočil, da bodo stranke lahko dvignile izpisek iz matične knjige na katerekoli upravni enoti v Sloveniji. Zagotovo bo s tem storjen velik korak k približevanju uprave uporabnikom. Postopki bodo hitrejši, cenejši, knjige bodo vodene bolj tekoče. V postopku usklajevanja naše zakonodaje z evropsko bo vprašanje informatizacije matičnih knjig vedno bolj aktualno.

Z računalniškim načinom vodenja matičnih knjig bi lahko zmanjšali obseg arhiva. Vsaj obvestila, ki jih prejmejo matičarji za vpis zaznamkov v matične knjige, je treba odložiti v arhiv. Arhiv je trajen in se hrani na upravnih enotah vsaj sto let. Shranjevanje teh dokumentov predstavlja ne le dodatno delo, ampak pomeni tudi kopičenje in podvajanje dokumentarnega gradiva. Treba je poskrbeti, da je gradivo ustrezno zavarovano in zaščiteno. Vse to predstavlja problem predvsem za večje upravne enote, ki prejmejo izredno veliko obvestil. V Upravni enoti Maribor bo čez nekaj let zmanjkalo prostora za shranjevanje matičnih knjig in pripadajočega arhiva. S prenosom matičnih knjig na računalnik si upravne enote med seboj ne bi več pošiljale obvestil o spremembah osebnega stanja posameznika. Matičar katerekoli upravne enote bi lahko vpisal spremembo osebnega stanja v katerokoli matično knjigo na območju Slovenije. Zmanjšal bi se tudi obseg prejetih prijav rojstev in smrti, saj teh upravne enote ne bi več prejemale v papirni obliki, ampak po elektronski pošti oziroma na drug ustrezen način.

Ob vsem tem pa je potrebno poskrbeti predvsem za varnost osebnih podatkov, jih zaščititi pred uničenjem, izbrisom, izgubo in zlorabo. Podatke iz matičnih knjig bo treba shraniti ne le na računalniku, temveč jih bo potrebno takoj prenesti tudi na obstojnejša sredstva, kot so na primer računalniške diskete in zgoščenke.

Informatizacija matičnih knjig je izredno zahtevno področje. Za njegovo kvalitetno izpeljavo bo potrebno sodelovanje strokovnjakov iz računalniškega področja, matičarjev in arhivarjev oziroma arhivistov.

VIRI IN LITERATURA:

- CIJAN, Rafael, GRAFENAUER Božo. *Državna uprava Republike Slovenije Visoka pravna šola, Univerza v Mariboru, Maribor, 1993, str. 105-111.*
- KOS, Borivoj. *Položaj posameznika v razmerju do uprave. V: DEBELEAK, Slavko (ur.): Upravno-pravne notranje zadeve (zbirka študijskih gradiv) 1998. Visoka upravna šola, Ljubljana, 1998, str. 27-33.*
- *Matična služba, št. 1, Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, Ljubljana, 1949, str. 1.*
- *Matična služba, št. 3, Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, Ljubljana, 1950, str. 1-2.*
- RADOVANOVIČ, Sašo. *Življenje skozi najstarejše matične knjige. Muzejski listi 5, Pokrajinski muzej v Mariboru, 1996.*
- ŠTURM, Lovro. *Matične knjige. V: DEBELEAK, Slavko (ur.): Upravno-pravne notranje zadeve (zbirka študijskih gradiv) 1998. Visoka upravna šola, Ljubljana, 1998, str. 41-45.*
- *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. zvezek, Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1972, str. 7-38.*
- *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 3. zvezek, Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana, 1974, str. 7-46.*
- *Zakon o državnih matičnih knjigah, Uradni list FLRJ, št. 29/46 in 4/49.*
- *Zakon o matičnih knjigah, Uradni list SRS, št. 16/74, 28/81, 38/86 in Uradni list RS, št. 28/95, 84/00.*
- *Zakon o prevzemu državnih funkcij, ki so jih do 31.12.1994 opravljali organi občin, Uradni list RS, št. 29/95.*
- *Navodilo o vodenju matičnih knjig, Uradni list SRS, št. 8/77.*

SUMMARY

THE PRESERVATION AND PROTECTION OF THE REGISTER BOOKS OF THE MARIBOR'S REGIONAL ARCHIVES AREA

My work is presenting the notion and the significance of register books during different historical periods until today. Their development can be seen from the third century, when the first so called registers of births and deaths appeared, to the reign of Marija Terezija, who was the first person that started to edit register books legally in 1756, until today.

The legal authority of the register books has changed many times. At the beginning the registers were kept by the church authorities, but since World War II the registers have been managed by the government offices of the Republic of Slovenia. Today a special law regulates the field of the register books.

The register of births, marriages and deaths are public registrations. They provide the dates of births, marriages and deaths, the first and last name or the citizenship, status or other facts which refer to someone's identity. They are managed by registrars and they are kept in administrative offices or local communities. Register books and all the data connected to them are stored permanently. Books containing data, that are older than one hundred years, are stored in the appropriate archives. The books, which were run by the Roman Catholic Church, are stored in the diocesan archives in Ljubljana, Maribor and Koper, all the others are stored in the State Archive of the Republic of Slovenia.

The register books are the base in order to provide all further registers. The registrations are often needed to arrange different matters. The presented data are significant in our every day life. They are an important source of historical researches and they are indispensable in connection with legal matters concerning private and public affairs.